

1.03 Kratki znanstveni prispevek

UDK 323.1(497.4-15)"19"
prejeto: 18. 8. 2006**Peter Stres**prof. zgodovine in sociologije, pedagoški svetnik, Zali breg 3, SI-5212 Dobrovo
e-pošta: peter.stres@guest.arnes.si

Politični napisi v naravi na Goriškem

IZVLEČEK

Politični napisi v naravi na Goriškem sodijo v tri obdobja. Prva faza napisov spada v čas nastajanja jugoslovansko-italijanske meje po 2. svetovni vojni. Drugo obdobje spada v čas priprav ob velikem zborovanju na Okroglici pri Novi Gorici leta 1953 in je ostalo samo v fazi priprav. Tretje obdobje nastanka napisov pa sega v leti 1977 in 1978 in je del močnejše socialistične politične propagande, značilne za tisto obdobje. Napisi so tudi odraz kulta osebnosti Josipa Broza Tita. V prvi fazi so bili kombinirani napisi FLRJ in TITO, pozneje pa je ostal samo TITO oziroma NAŠ TITO.

KLJUČNE BESEDE

boj za zahodno mejo, Goriška, FLRJ, politično delovanje, Tito, Sabotin, Kromberk, Fajtji hrib nad Renčami, mladinske delovne akcije (MDA), Zveza socialistične mladine, dnevne akcije

SUMMARY

POLITICAL INSCRIPTIONS IN NATURE IN THE GORIZIA REGION

Political inscriptions in nature in the Gorizia region belong to three periods. The first phase belongs to the time of the formation of the Yugoslav-Italian border after World War II. The second period belongs to the time of the preparations for a rally on Okroglica at Nova Gorica in 1953 and remained in the preparation phase. The third period of the origin of inscriptions reaches into the years 1977 and 1978 and is part of an intense socialist political propaganda characteristic of that time. The inscriptions are as well a reflection of the cult of the personality of Josip Broz Tito. In the first phase the inscriptions were combined of FLRJ and TITO; later only TITO and NAŠ TITO respectively remained.

KEY WORDS

Struggle for the western border, the Gorizia region, political activity, Tito, Sabotin, Kromberk, Fajtji hrib above Renče, youth working actions (MDA), Zveza socialistične mladine (Socialist youth alliance), daily actions

Ozemlje Goriške je bilo v 19. in 20. stoletju politično zelo razgibano. Tu so nastajale nekatere politične značilnosti v mnogo bolj poudarjeni obliki kot drugod. Ena takšnih značilnosti so veliki politični napisi v naravi. V veliki meri so le-ti značilni za obdobja ideološke oziroma totalitarne države, deloma pa so nastali tudi kot posledica politične dejavnosti ob določanju jugoslovansko-italijanske meje.

V tej obravnavi ne bom omenjal sledi in napisov, ki jih je pustila Soška fronta in kar je bilo povezano z njo. Prav tako bom zanemaril politične napise na zgradbah, ki so se pojavljali v času fašizma in velikokrat na istih mestih tudi po drugi svetovni vojni v času socializma. Poleg političnih napisov na zidovih in drugod v urbanem okolju je vpliv politike posegel tudi v naravo z namenom, da bi v njej zakoličil svoje politične zamisli in izvajal propagando. V teh napisih se odraža tudi kult osebnosti.

Na Goriškem je bilo več velikih napisov Tito in Naš Tito v naravi. Napisi iz obdobja priključevanja Primorske k Jugoslaviji v coni A Zavezniške vojaške uprave v letu 1946 imajo hkrati revolucionarno in nacionalno vlogo. Napisi, ki so bili deloma obnovljeni in izrazito povečani v 80. letih prejšnjega stoletja, pa so bili del političnih in propagandnih akcij ob raznih kongresih političnih organizacij in so sledili ideji utrjevanja revolucije in vključevanja mlajših kadrov v politično elito.

V 19. stoletju se je oblast zadovoljila s pokanjem možnarjev, okrašenimi naselji, slavoloki in z državnimi zastavami okrašenimi vozovi. 20. stoletje je prineslo pomembno spremembo. V času fašizma, Zavezniške vojaške uprave in FLRJ oziroma SFRJ je tudi narava postala ozadje za politično promocijo. Že povorke in demonstracije za priključitev k Jugoslaviji so imele nekoliko spremenjeno obliko. Na njih niso sodelovali samo ljudje kot politični demonstranti, ampak ljudje kot značilni predstavniki svoje pokrajine. V povorkah so bili na vozovih shematsko prikazani kraški kamnarji, briški vinarji itd. Torej niso bili zastopani samo ljudje s svojimi zahtevami, ampak tudi pokrajina z naravo vred.

Obdobje Kraljevine Italije

Nad potjo iz vasi Žabče pri Tolminu proti vasi Zadlaz je velik borov gozd. Učenci ljudske šole v Žabčah so v šolskem letu 1905/1906 pod nadzorstvom učiteljev na tem mestu pogozdovali z malimi borovci in smrekicami. Tolminski hribi so bili namreč pred 1. svetovno vojno malo poraščeni. Veliko je bilo senožeti in zemljišč polnih kamenja in plazov. Pozneje je bila slaba poraščenost tudi posledica močnih bombardiranj v času soške fronte. Med ljudmi v Tolminu je prevladovalo

mnenje, da je bil nasad borov pri Žabčah prilagojen črki M. Prevladovala je zelena barva trave in zato so borovci in smrekice na zunanjem obrobju črke M močno izstopali. Črka M se je iz Tolmina lepo videla in domnevna inicialka se vidi tudi na fotografiji Panorama Tolmina iz leta 1935, ki jo je posnel fotograf Severino Liberini. Pozneje se je gozd razrasel tudi izven črke in se je inicialka M izgubila v gozdu.¹ Možno je tudi, da je mnenje ljudi glede inicialke M izhajalo le iz občutljivosti Slovencev na Tolminskem na vse kar je bilo povezano s fašizmom.

Domnevna kratica M (Mussolini) nad vasjo Žabče pri Tolminu (foto Severino Liberini).

¹ Ustni viri: Pavel Klinkon, Žabče; Berti Kavčič, Tolmin; Zorko Fon, Tolmin; Metod Uršič, Tolmin. Fotografija Panorama Tolmina iz leta 1935 se nahaja tudi v prostorih Bara M v Tolminu. V tem obdobju so ob vrtcih in šolah zasajali spominsko drevo na čast umrlemu vojnemu letalcu Armandu Mussoliniju, bratu Benita Mussolinija. Tako drevo je bilo zasajeno tudi ob vrtcu oziroma ljudski šoli v Ajdovščini in pod novo oblastjo po 2. svetovni vojni je bilo naročeno, naj ga posekajo. Sam se spominjam, kako so v čast Josipu Brozu Titu ob njegovi 88-letnici zasajevali 88 dreves.

Sedanji izgled pobočja nad Žabčami (foto P. Stres).

Obdobje po 2. svetovni vojni

Prvi manjši napis na Sabotinu izvira še iz časa prizadevanj za priključitev Goriške k Jugoslaviji v tedanji coni A Zavezniške vojaške uprave. V letu 1946 je mladina ponoči postavljala in izpisovala napise. Med te dejavnosti spadajo tudi manjši napisi iz kamna na Sabotinu (NAŠ TITO), nad Kromberkom oziroma sredi Škabrijela (na Kozarščah) nad zadnjo hišo v Kromberku (FLRJ), na Lokah med cerkvijo in "gradom" na lokaciji Školj (TITO) in na Fajtjem hribu (TITO in FLRJ). Vsi ti napisi so bili posebej aktualni, ker je v bližini Lok po potoku Lijak potekala demarkacijska črta med cono A in B. Pozneje je na italijanski strani Sabotina nastal še relativno manjši napis W ITALIA. 24. maja 1946 je na predvečer Dneva mladosti oziroma Titovega rojstnega dneva pod Čavnom gorel tudi kres v obliki črk TITO.²

Idejo o velikem političnem napisu v naravi so obravnavali tudi pri pripravi na proslavo ob 10-letnici priključitve Primorske k Jugoslaviji na Okroglici pri Novi Gorici 5. in 6. septembra 1953, kjer je govoril Josip Broz Tito. Pripravljalni odbor za proslavo je načrtoval: "Postojnski okraj naj skuša napraviti velik napis TITO na Nanosu. Planinska društva v goriškem okraju in tudi v drugih naj pripravijo (po hribih) primerne napise".³ V Programu so zabeležili: "Preko občinskih ljudskih od-

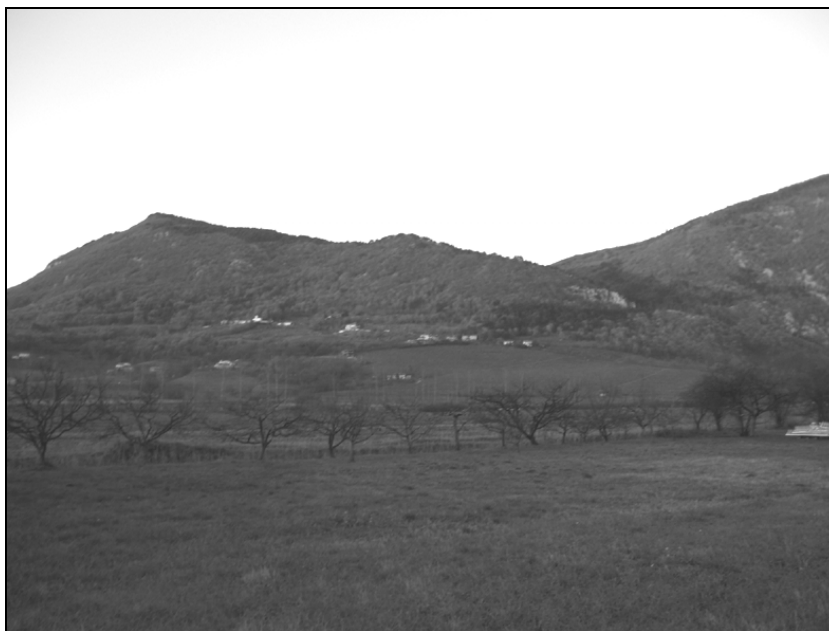
borov in političnih organizacij je treba doseči, da se odstranijo še vsi vidni italijanski napisi in tudi oni, ki so bili napisani po vaseh in ob cestah po osvoboditvi". Poudarek so želeli dati le novim napisom. Sprejeli so sklep, da se "nad Lijakom pri Kromberku" postavi velik napis TITO (šlo je verjetno za obnovo oziroma povečanje napisa nad Lokami). Neposredno odgovornost sta prevzela dva pripadnika Udbe.

6. avgusta 1953 je Planinsko društvo Ajdovščina prejelo od centralnega odbora za pripravo proslave na Okroglici dopis. Obvestili so jih, da so zadovoljeni "za napravo napisa na Kuclju – izdelate skupno s planinskim društvom Gorica".⁴ Za izvedbo jim je bil postavljen čas med 24. in 31. avgustom 1953. Poudarjeno je bilo, da se morajo brezpogojno držati roka. Vse načrte in tehnična navodila so dobili na Projekt biro v Novi Gorici ali v pisarni "štaba" na Okroglici. Enako zadolžitev so isti dan poslali tudi na Planinsko društvo Gorica. 6. avgusta 1953 je za izdelavo napisa TITO nad Lijakom – Kromberk odbor zadolžil Elektromontersko podjetje Gorica. Javnemu dogajanju in obveščanju javnosti glede priprav na prireditev na Okroglici lahko sledimo v lokalnem časopisu Primorske novice. Poleti 1953 so v njem zaporedoma izhajali članki, ki so pripravljali ljudi na dogodek. Objavili so željo oblasti, "da bo ta vseljenska slovesnost tudi obračun politične, kulturne in gospodarske razgibanosti primorskega ljudstva".⁵ Načr-

² Ustni vir: Leopolda Hvalič, Loke, Nova Gorica; PANG, Poročilo Okrožnega komiteta KPJK za Goriško, 27. 7. 1946, fond 482; Poročilo Okrajnega Komiteja KPJK za Vipavsko, Fond Okrajni komite KPS Vipava, teh. 1.
³ PANG, Fond Okrajni odbor SZDL Gorica, 1953.

⁴ PANG, Fond Okrajni odbor SZDL, dopis z dne 6. 8. 1953.

⁵ Pred veliko proslavo na Okroglici, Primorske novice 17. 7. 1953, str. 3.

Loke pri Novi Gorici, kjer je bil v času cone A manjši napis Tito (foto P. Stres).

tovali so, da bodo vlaki vozili s 75% popustom. Zanimivo je, da medij ni objavil, da načrtujejo tudi politične napise v naravi. To je bilo načrtovanje oblasti in od nje odvisnih delovnih organizacij. Verjetno tudi niso bili prepričani, koliko načrtovanega jim bo uspelo izpeljati.⁶ Ljudi pa so pozivali, da "s cvetjem, zelenjem, slikami naših zaslužnih voditeljev in zastavami okrasijo vsako hišo".⁷ Pozivali so tudi na gradnjo slavolokov in kurjenje kresov po vzpetinah.

Plenum komiteja Ljudske mladine Slovenije okraja Gorica je sklenil, da bo organizirana mladina Goriškega okraja prevzela okrasitve in postavljanje slavolokov po vseh vaseh okraja.⁸ Slavoloke so postavljali ob cesti med Planino pri Postojni in Novo Gorico. Organizacije v okviru SZDL so bile zadolžene za odstranjevanje starih napisov in prepleskanje hiš.

Josip Broz Tito je na proslavi na Okroglici govoril o tržaškem vprašanju. O okrasitvah potem v Primorskih novicah ni bilo omemb. Časopisi so bili v politični funkciji mobilizacije javne pozornosti in priprave dogodka. Po končani prireditvi okoliščine niso bile več tako pomembne.⁹

Že sredi aprila 1977 je občinska konferenca ZSMS Nova Gorica zaprosila Skupščino občine

Nova Gorica, Oddelek za gospodarstvo, da pomaga očistiti napise nad Kromberkom (FLRJ) in na Fajtjem hribu (TITO in FLRJ). Ti napisi so bili preraščeni z bori in naj bi jih bilo potrebno očistiti. Žaganje borov je sodilo k praznovanju "letošnjih pomembnih jubilejev in družbeno politične organizacije (DPO) so pripravile program praznovanj in akcij".¹⁰ Napisi naj bi bili urejeni do 25. maja 1977. Izvedeno je bilo samo urejanje na Fajtjem hribu in sicer samo napis TITO, napisa FLRJ (oziroma po novem SFRJ) na Škabrijelu nad Kromberkom pa niso obnovili.

24. maja 1977 je Zavod za pogozdovanje in melioracijo Krasa iz Sežane poslal Občinski konferenci ZSMS dopis glede urgentnega poseka na Fajtjem hribu. Obvestili so jih, da so v skladu z določili odločbe Skupščine Občine (SO) Nova Gorica z dne 11. 5. 1977 posekali gozd ob napisu TITO. Opozorili so jih na obveznost iznosa posekanega lesa iz gozda. "Neolupljen les v gozdu predstavlja veliko nevarnost za zdravstveno ravnotežje celotnega kompleksa zaradi lubadarja."¹¹ Poleg Zavoda za gozdove je o isti problematiki opozoril Občinsko konferenco ZSMS Nova Gorica tudi Oddelek za gospodarstvo pri SO Nova Gorica. Gre prav tako za obveznost spravila lesa iz poseka ob napisu TITO na Fajtjem hribu. V tekstu zvemo, da je bil že 6.

⁶ Izgradnje oziroma obnove napisa v Lokah tedaj niso uspeli izpeljati (ustna vira: Ludvik Komel, Loke 20 in Benedikta Pavlin, Loke 3).

⁷ Pred veliko proslavo na Okroglici, Primorske novice 17. 7. 1953, str. 3.

⁸ Mladina in SZDL v goriškem okraju se pripravljata na zbor brigad, Primorske novice 24. 7. 1953, str. 3.

⁹ V tem času je bil napis TITO iz velikih kamnov narejen tudi nad taboriščem na Golem otoku.

¹⁰ PANG, Dopis Občinske konference ZSMS Nova Gorica Oddelku za gospodarstvo pri Skupščini Občine Nova Gorica z dne 18. 4. 1977.

¹¹ PANG, Fond občinske konference ZSMS NG, leto 1977, E 50, fascikel 16. Dopis je zavod za pogozdovanje Krasa poslal tudi SO občine NG – Oddelek za gospodarstvo.

Napis na Fajtjem hribu nad Renčami (foto P. Stres).

maja 1977 na SO Nova Gorica – Oddelek za gospodarstvo in finance dosežen dogovor med ZSMS in občino Nova Gorica, da bodo mladinci sami takoj po poseku znosili les iz gozda. V dopisu so uporabljeni tudi nekateri bolj strogi izrazi kot npr. "opozarjamo vas".¹² Vodstvo občine Nova Gorica se je balo, da bo posekan les ostal v gozdu.

Ne samo v Novi Gorici, tudi drugod so pri občinskih konferencah ZSMS v letu 1977 praviloma delovali Centri za Mladinske delovne akcije (MDA). Tako so na primer idrijski mladinci sodelovali pri akciji v Kožbani in na enodnevnikih akcijah za urejanje okolja.¹³

Tudi v občini Nova Gorica so sledili navodilom družbenopolitičnih organizacij. Po poročanju Primorskih novic so načrtovali enodnevne akcije urejanja okolja, pomoči v delovnih organizacijah in dela na Fajtjem hribu: "Kakih 100 brigadirjev pa bo kmalu krenilo proti Fajtjem hribu, kjer je treba očistiti okolico velikega napisa TITO".¹⁴ Članek je bil relativno kratek. Več prostora v časopisu je bilo dodeljeno poročanju o delovanju samoupravljanja in o drugih uspehih. Mladinske delovne akcije so bile v funkciji tako imenovanega družbenopolitičnega dela z mladino in njihovega vključevanja v tedanjo politiko.

Primorske novice so ponovno pisale o napisu na Fajtjem hribu 31. marca 1978. "Jutri bodo delavno proslavili Dan jugoslovanskih brigadirjev na Fajtjem hribu nad Renčami, kjer bodo nadaljevali

in končali lani začeto delo – čiščenje in urejanje mogočnega napisa TITO."

Dokončna ureditev napisa na Fajtjem hribu spada v leto 1978. Občinska konferenca ZSMS Nova Gorica je za ureditev tega napisa določila Osnovno organizacijo (OO) ZSMS Goriške opekarne, OO ZSMS Renče (Krajevna skupnost) in OO ZSMS Osnovna šola Renče. Poleg tega je ta enodnevna akcija spadala tudi med zadolžitve bodočih brigadirjev, kot priprava za širše delovne akcije po Socialistični republiki Sloveniji in Jugoslaviji. Politični okvir je dobila tudi s proslavitvijo dneva brigadirjev.¹⁵ Na teh političnih akcijah so se oblikovali novi funkcionarji mladinske organizacije in posredno tudi Zveze komunistov.

1. aprila 1978 so torej počastili 32. obletnico jugoslovanskih delovnih akcij z dnevom brigadirjev na Fajtjem hribu. Ob tej priložnosti so funkcionarji navedli še nekaj misli glede preteklosti tega napisa. Sestavili naj bi ga mladinci iz kraškega kamenja "v težkih okoliščinah takoj po 2. svetovni vojni. Takrat so bila nesoglasja glede pripadnosti cone A in B".¹⁶ Akcije 1. aprila naj bi se udeležilo 60 mladincev, med katerimi so bili tudi evidentirani brigadirji za delovno akcijo na progi Šamac–Sarajevo. Na to akcijo je odšlo približno 50 mladincev iz občine Nova Gorica.

¹² Prav tam, fasc. 15.

¹³ Brigadirji se pripravljajo, Primorske novice 8. 4. 1977, str. 3.

¹⁴ Brigadirji že delajo, Primorske novice 13. 5. 1977, str. 4.

¹⁵ PANG, Fond Občinske konference ZSMS Nova Gorica 1978–83, Informator, št. 5, 3. 4. 1978.

¹⁶ Prav tam.

Fotografija napisa na Sabotinu (foto P. Stres).

Nov napis NAŠ TITO večje razsežnosti in na drugem mestu je nastal leta 1978. Obnova napisov na Sabotinu spada v čas močnejše politične propagande v daljšem obdobju po tako imenovanem Titovem pismu politbiroja Centralnega komiteja (CK). V tem obdobju je Zveza komunistov spet močnejše posegla po propagandi in negovanju Titovega kulta.

V ta kontekst so spadale enodnevne delovne akcije politično organiziranih novogoriških mladincev v letih 1977 in 1978. V januarju 1978 so na centru za MDA pri Občinski konferenci Zveze socialistične mladine Slovenije (OK ZSMS) Nova Gorica dobili "razrez" (odločitev o številu brigadirjev) udeležbe na posameznih MDA in začeli so z akcijo evidentiranja brigadirjev. Najprej so dobili "razrez", po katerem naj bi brigadirji iz Goriške sodelovali na MDA Suha krajina, Gorjansko in Morava. Pozneje je Republiški center (RC) za MDA določil, da bo goriška brigada vključena v MDA Sarajevo, Brkini in Suha krajina. Sodelovalo naj bi okrog 200 brigadirjev. Večje število enodnevnih akcij naj bi bilo priprava na državne delovne akcije. Med temi enodnevnimi akcijami na področju občine Nova Gorica je bila tudi zgraditev novega napisa NAŠ TITO na Sabotinu in dokončna ureditev napisa TITO na Fajtjem hribu. Vendar samo te akcije za postavitev napisov niso zadoščale in potrebna je bila dodatna pomoč. V začetku februarja 1978 so za delovno akcijo pri napisu na Sabotinu v okviru novogoriškega občinskega centra za MDA načrtovali udeležbo mladincev iz Osnovne organizacije (OO) Zveze socialistične mladine Slovenije (ZSMS) Solkan, OO ZSMS Gostol in vseh OO ZSMS iz

Goriških brd ter vojakov Jugoslovanske ljudske armade. Akcijo je koordiniral občinski Center za MDA, OO ZSMS pa so morale poskrbeti za orodje, hrano in program dela. Glede hrane je bila izvedba potem drugačna, saj je zanjo poskrbela vojska.

Na štirih delovnih akcijah na Sabotinu je bilo nekaj težav zaradi manjšega števila udeleženih mladincev, kot so predvidevali. Zato so v maju 1978 poslali dopis vodstvu OO ZSMS, pa tudi mentorjem OO ZSMS po šolah ter ravnateljem osnovnih in srednjih šol ter ravnatelju Doma šolskih centrov v Novi Gorici. V zaostrenem slogu so jim sporočili, naj mlade nemudoma informirajo o politični akciji na Sabotinu. Sestavijo naj skupine in naj se strogo držijo določenih datumov. Zaradi obširnosti del pri sestavi napisa NAŠ TITO so morali odgovorni funkcionarji osebno zagotoviti načrtovano število mladincev. Funkcionarji so bili praviloma člani Komunistične partije Slovenije in po tej liniji politično odgovorni. Od srednjih šol v Novi Gorici in Doma šolskih centrov je vodstvo ZSMS Nova Gorica zahtevalo po 50 mladincev, v temeljnih organizacijah združenega dela (TOZD) oziroma delovnih organizacijah (DO) po 20, od osnovnih šol in od družbenih organizacij ter društev po 20. Funkcionarji so bili torej osebno politično zadolženi, da določijo mladince, z njimi pridejo na določen datum ob 7. uri zjutraj v Solkan in na akciji sodelujejo kot vodje skupine. Mladinci naj bi se primerno obuli in oblekli, pozneje pa so jim priporočali, naj po možnosti vzamejo s seboj tudi rokavice.

Dnevne akcije na Sabotinu, kjer so iz velikih kamnov sestavljali napis, so bile 13. in 14. maja ter

20. in 21. maja 1978. Mladince so skušali pridobiti iz vseh OO ZSMS v občini Nova Gorica in dejavnost je bila posvečena tudi proslavitvi Dneva mladosti. Ob napisu so dvignili zastavo. Delo pri napisu je dobro napredovalo predvsem s pomočjo vojakov kajti udeležba mladincev je bila manjša od pričakovanj. V soboto 10. junija 1978 je bila v okviru ZSMS organizirana zaključna delovna akcija na Sabotinu, kjer je sodelovalo okrog 70 mladincev. S tem so manjši napis NAŠ TITO, ki je po Osimskih sporazumih ostal na italijanski strani Sabotina vsaj simbolično prenesli na jugoslovansko stran in ga povečali. Prenos v celoti ni bil potreben, saj je bilo kamenja na tem terenu v izobilju. Dimenzije novega napisa so bile skrbno načrtovane s strani strokovnjakov. Na zunanjem obrobju črk so bili večji kamni, notranjost pa je bila pretežno napolnjena z manjšimi. V ozadju aktivnosti je bila Zveza komunistov Slovenije.

V glasilu novogoriške ZSMS Informator je opisana delovna akcija, ki je potekala v soboto 20. maja. Takrat so se mladinci zbrali v Solkanu in odhod je bil petnajst minut čez sedem. Šli so preko solkanskega železniškega mostu in ob devetih so bili na vrhu Sabotina. Po desetminutnem počitku so pričeli z delom. V že prej označene črke so zlagali kamenje, ki so ga pozneje prebarvali z belo barvo, "da bi ga videli iz Furlanije in Vipavske doline". Kamni so bili težki tudi preko 100 kilogramov in pomagali so si z vzvodi. Vojaki iz karavle so jim prinesli vojaški pasulj. Poleg napisa so pripravili podstavek za drog z jugoslovansko zastavo in v tla so vzdicali salonitno cev. Vračali so se ob 16. uri in v Solkanu jih je pred odhodom komandant brigade postrojil. Aktivnosti so imele več značilnosti tedanje vojaške discipline.

Občinska konferenca ZSMS Nova Gorica je 6. julija 1978 poslala Soškemu gozdnemu gospodarstvu v Tolminu vlogo, v kateri so jih zaprosili za pomoč pri urejanju napisa NAŠ TITO na Sabotinu. V dopisu ugotavljajo, da so skupaj s pripadniki Jugoslovanske ljudske armade (JLA) zgradili napis, ki je bil posvečen "rojstnemu dnevu tovariša Tita in 11. kongresu ZKJ". Gozdno gospodarstvo pa naprošajo za 20 litrov totalnih herbicidov za uničenje širokolistnih rastlin (grmičevja in drevja).¹⁷

Spomladi 1978 so mediji posvečali pozornost politični propagandi pred 8. kongresom Zveze komunistov Slovenije. V Primorskih novicah je bilo dodeljeno veliko prostora poročanju o Kurirčkovi torbici, ki so jo prenašali po osnovnih šolah. Na

Lokvah pri Novi Gorici je bil tridnevni seminar, ki se ga je udeležilo 48 bodočih vodij mladinskih delovnih brigad in brigadirjev. Za udeležbo na zvezni delovni akciji Šamac – Sarajevo so načrtovali "poskusne" enodnevne delovne akcije. Marca 1978 je bila v Kožbani Brigada Rdečega križa.

Po eni strani se je meja med Gorico in Novo Gorico v tem času odpirala, po drugi strani pa so bile s strani politike pospeševane delovne akcije, ki so imele pretežno politični mobilizacijski učinek. O tem so pisale Primorske novice 5. maja 1978 v članku Brigadirjem na pot. Omenili so tudi očitke nekaterih ljudi glede delovnih akcij: "Vse delo bi šlo hitreje, učinkoviteje, morda tudi ceneje s stroji". Po tridesetih letih obnovljene delovne akcije so imele težave tudi s financiranjem in enomesečno plačano odsotnostjo na delovnem mestu. Težko je bilo zbrati dovolj brigadirjev. V celoti pa so jih v časopisih ocenjevali kot pozitivne.

Načrtovanje širših delovnih akcij je vodila Republiška konferenca ZSMS. Glede napisne akcije na Sabotinu so Primorske novice poročale na kratko 19. maja 1978 s člankom Napis Naš Tito na Sabotinu. "V soboto in nedeljo je več kot 200 mladih iz delovnih organizacij, krajevnih skupnosti in šol novogoriške občine na Sabotinu nad Novo Gorico začelo graditi mogočen napis NAŠ TITO. Kljub slabemu vremenu so mlade roke vneto sestavljale črke iz težkih kamnov in obrise napisa je že moč videti iz doline. Jutri in v nedeljo se bo akcija nadaljevala. Pričakujejo, da bo sodelovalo še večje število mladih, tako da bo napis gotovo zgrajen. Udeleženci akcije se bodo jutri in v nedeljo pred odhodom na Sabotin zbrali ob 7. uri na trgu v Solkanu."¹⁸ Primorske novice so dejavno sodelovale pri politični akciji na Sabotinu. Pri poročanju pa niso omenili odločilnega sodelovanja jugoslovanske vojske pri tej akciji. Akcija na Sabotinu je bila tedaj samo ena od številnih politično-propagandnih tem tistega časa. Zato je bila v medijih relativno šibko obravnavana, posebej če to primerjamo z akcijami po osamosvojitvi Republike Slovenije.

Tako je bilo z velikimi političnimi napisi v naravi na Goriškem ob njihovem nastajanju. Zgrajeni so bili ob prepletenem sodelovanju tedanjih političnih organizacij, občin, Jugoslovanske ljudske armade, delovnih organizacij ter tajne politične policije. Postavljeni so bili tudi nad Čepovanom in nad Branikom, pa tudi nad Dekani in na hribu Kokoška nad Bazovico pri Trstu. V času nastajanja so bili napisi povezani s tedanjim političnim dogajanjem, vsekakor pa so bili politično manj odmevni kot njihovo vzdrževanje po osamosvojitvi Republike Slovenije.

¹⁷ Vlogo z dne 6. julija 1978 so poslali ločeno direktorju in sekretarju Osnovne organizacije Zveze komunistov (OOZK) Soškega gozdnega gospodarstva v Tolmin (PANG, Fond Občinske konference ZSMS Nova Gorica 1978-83, fascikel 46). Ob kongresu ZSMS (25. 9. 1978) so se z vodstvom karavle na Sabotinu dogovarjali glede osvetlitve napisa NAŠ TITO.

¹⁸ Napis NAŠ TITO na Sabotinu, Primorske novice 19. 5. 1978, str. 1.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

PANG – Pokrajinski arhiv v Novi Gorici
 Okrajni komite KPS Vipava.
 Okrajni odbor SZDL Gorica.
 Občinska konferenca ZSMS Nova Gorica.
 Okrožni komitet KPJK za Goriško.

ČASOPISNI VIRI

Primorske novice, 1953, 1977, 1978.
Informator (Nova Gorica), 1978.

USTNI VIRI

Fon, Zorko (1913), Zalog 6, Tolmin.
 Hvalič, Leopolda (1938), Loke 35, Nova Gorica.
 Kavčič, Berti (1927), Cankarjeva 2, Tolmin.
 Klinkon, Pavel (1918), Žabče 33a, Tolmin.
 Komel, Ludvik (1929), Loke 20, Nova Gorica.
 Pavlin, Benedikta (1931), Loke 3, Nova Gorica.
 Uršič, Metod (1950), Cirila Kosmača 28, Tolmin.

LITERATURA

Fišer, Zvonko: O nekaterih pravnih problemih v zvezi s sabotinsko cesto. *Primorska srečanja*, št. 54/55, 1985, str. 240–246.
 Gorkič, Mirjam: Sabotin. *Gornik*, glasilo PD Nova Gorica, 1/1995, str. 5–8.
 Markič, Stane: *Gradili smo Novo Gorico. V korak s časom: slovensko mladinsko prostovoljno delo*. Ljubljana, 1998.
 Miklavčič Brezigar, Inga: *Nova Gorica*. Ljubljana : Institut za komunikacije in informatiko, 1998.
 Vrišer, Igor: Nastanek in razvoj Nove Gorice : geografija novonastajajočega mesta). *Geografski vestnik*, 31, 1959, str. 45–78.

R I A S S U N T O

Scritte politiche nella campagna goriziana

L'articolo tratta di alcune scritte monumentali di carattere politico nel territorio sloveno del Goriziano storico. Grazie a fonti d'archivio e di giornali dell'epoca si analizza l'ambiente e il percorso concreto che ha portato alla creazione, dopo la Seconda Guerra Mondiale, di queste grandi scritte su pietra, che furono parte del culto della personalità di Josip Broz Tito. Questo percorso ha avuto tre fasi. La prima risale alla creazione del confine italo-jugoslavo dopo la Seconda Guerra Mondiale, quando furono fatte delle scritte leggermente più piccole: FLRJ (Repubblica Popolare Federale di Jugoslavia) e TITO. La seconda fase fu solamente progettata durante la grande adunata a Okroglica, vicino a Nova Gorica, del 1953. La terza fase risale agli anni 1977 e '78 e fu caratterizzata dalla propaganda politica più forte nel lungo periodo dopo la cosiddetta lettera a Tito scritta dal politburo del comitato centrale della Jugoslavia Federale Comunista. Nella seconda e terza fase le scritte erano dedicate solo a Tito.

Quelle dopo la Seconda Guerra Mondiale furono realizzate con grandi pietre. Viene analizzata la costruzione della scritta monumentale NAŠ TITO (Il nostro Tito) sul Sabotin, FLRJ sopra Kromberk, TITO a Loke e delle scritte FLRJ e TITO sul di Fajtji hrib (Dosso Fajti) sopra Renče, delle quali è rimasta soltanto la grande scritta TITO.

Le scritte sorsero per l'opera coordinata delle organizzazione socio-politiche di allora, delle organizzazioni dei lavoratori; collaborarono anche autorità meno importanti, sul Sabotin partecipò anche l'Armata popolare jugoslava. Ognuna delle scritte ebbe le sue particolarità, comprese anche alcune difficoltà di realizzazione. Posare le scritte faceva parte di un contesto di attività politica finalizzata ai giovani in occasione di particolari congressi o altre manifestazioni politiche e aveva un'eco relativamente limitata nei mezzi di comunicazione. Da una parte il confine occidentale era portato una certa apertura, dall'altra l'autorità socialista si impegnavo al massimo per conservare il monismo politico e il culto della personalità.